

СТАН ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено стан структурно-функціональних складових інтелектуально-кадрової безпеки суб'єктів господарської діяльності Львівської області у сфері роздрібної торгівлі; проведено факторний аналіз впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на стан інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі, визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози підприємств роздрібної торгівлі Львівської області у сфері забезпечення інтелектуального та кадрового складових економічної безпеки.

Ключові слова: інтелектуально-кадрова безпека, підприємства роздрібної торгівлі, економічна безпека.

За сучасного соціально-економічного розвитку внутрішнього ринку України, в умовах подолання негативних наслідків фінансово-економічної кризи стан інтелектуально-кадрової безпеки більшості торговельних підприємств потребує покращення. Процес її посилення для суб'єктів підприємництва в торгівлі варто починати з оцінки її поточного стану та передумов формування надійної системи інтелектуально-кадрової безпеки. Через це актуалізується потреба в аналітичній оцінці рівня інтелектуально-кадрової безпеки вітчизняних торговельних підприємств.

Проблема оцінювання стану інтелектуально-кадрової безпеки стала предметом наукового зацікавлення та отримала розробку у працях вітчизняних та зарубіжних науковців – Г. Андрощука, М. Войнаренка, В. Геєця, Л. Едвінссона, С. Ільяшенка, К. Кендюхова, Д. Ковальова, А. Колота, Г. Костенка, О. Кузьміна, М. Лисечка, Б. Малицького, М. Мелуона, І. Мойсеєнка, В. Осецького, О. Сидорчука, Т. Стюарта, С. Тайічі, Л. Федулової, В. Хаустова, П. Цибульова, А. Чухна.

Однак, незважаючи на достатньо велику кількість наукових досягнень в аналізованій сфері, потребують подальшого розроблення склад показників інтелектуально-кадрової безпеки та методи визначення їх граничних значень, сутність і методи прогнозування загроз інтелектуально-кадровій безпеці, заходи і напрями її забезпечення.

Метою статті є аналіз та характеристика стану інтелектуально-кадрової безпеки суб'єктів господарської діяльності Львівської області у сфері роздрібної торгівлі та визначення можливостей і шляхів його покращення.

Основою належного соціально-економічного зростання держави є розвиток її внутрішнього споживчого ринку, передумовою чого виступає адекватний розвиток підприємств торгівлі. Так стабільне функціонування торговельних підприємств здатне забезпечити поступальний розвиток держави, гарантувати її інтелектуально-кадрову безпеку.

Зазначимо, що в сучасній економічній літературі [5; 8-11] пропонуються підходи до оцінки рівня інтелектуально-кадрової безпеки підприємництва як сектора економіки, згідно з яким проводиться оцінка

безпеки за такими групами показників: 1) забезпеченість підприємства персоналом, до якої належать показники відповідності працівників за освітою, кваліфікацією та професійними характеристиками, їх середньооблікова чисельність, персонал, який було навчено новим професіям та підвищено кваліфікацію та ін.; 2) структура персоналу – показники відповідності працівників за статтю та віком, їх співвідношення за основними працюючими та сумісниками та ін.; 3) рух персоналу та ефективність використання трудового потенціалу і часу передбачають розрахунок коефіцієнтів використання табельного фонду робочого часу, плинності персоналу, загального руху робочої сили, а також враховують відпрацьований робочий час і його втрати та ін. 4) оплата праці, яку визначають показники середньомісячної номінальної заробітної плати одного штатного працівника та середньої заробітної плати на одну годину, фонд оплати праці, заборгованість з виплати заробітної плати та ін.; 5) продуктивність та ефективність праці – показники роздрібного товарообороту та фінансового результату від діяльності на одного працівника, продуктивність праці, рентабельність операційної діяльності, валові капітальні інвестиції та ін.; 6) соціальний захист персоналу передбачає розрахунок частки відрахувань на соціальні заходи, вимушене перебування в адміністративних відпустках, кількість працівників, які охоплені колективними договорами, кошти на запровадження не передбачених законодавством пільг та виплат працівникам і членам їх сімей та ін.

За результатами аналізу окремих кількісних індикаторів інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі (на прикладі Львівської області) виявлено як позитивні, так і негативні тенденції в їх діяльності. Зокрема, в групі показників забезпеченості підприємства персоналом незначними позитивними тенденціями відзначаються середньооблікова кількість штатних працівників та кількість працівників з вищою та неповною вищою освітою у розрахунку на одне підприємство. Так, хоча у 2009 році значення цих показників залишилися такими ж порівняно з 2008 роком, проте за досліджуваний період відбулось незначне їх зростання на 1 особу.

Водночас спостерігається значне зменшення кількості працівників, яких було навчено новим професіям. Якщо у 2001 році таких осіб було 18, то у 2009 році цей показник зменшився до 1 особи. Це, безперечно, є негативним явищем, яке понижує рівень інтелектуально-кадрової безпеки суб'єктів господарювання.

Позитивні тенденції спостерігаються в такій групі показників інтелектуально-кадрової безпеки суб'єктів підприємництва у роздрібній торгівлі, як «раціональність структури персоналу». За досліджуваний період кількість працівників, що працюють за тимчасовими угодами, та кількість сумісників зменшилася на 1,53 % та на 0,85 % від середньооблікової кількості штатних працівників відповідно. Крім того, збільшується кількість найманих працівників у віці 15-34 роки. У 2009 році цей показник склав 52,4 % від облікової кількості штатних працівників, що на 33,90 % (у 2,8 рази) більше, ніж у 2001 році. Це свідчить про покращення ефективності раціонального складу персоналу за вказаний період часу.

Негативним є збільшення частки працюючих пенсіонерів на підприємствах роздрібної торгівлі. Так, хоча в 2009 році й відбулось незначне зменшення кількості останніх, проте за період 2001-2009 роки цей показник зріс на 1,60 % від облікової кількості штатних працівників.

Варто також зауважити, що кількість працюючих жінок та кількість чоловіків за досліджуваний період часу змінювались практично прямопропорційно одна одній із значним домінуванням першої, через що можливе щорічне збільшення конфліктності в колективі. Так за 2001-2009 роки частка працюючих жінок зменшилась на 5,20 % від облікової кількості штатних працівників, а частка працюючих чоловіків збільшилась на 5,30 %. Така ж тенденція спостерігається у 2009 році порівняно з 2008 роком [3].

Аналізуючи показники групи руху персоналу та ефективності використання трудового потенціалу, можемо виокремити кілька позитивних тенденцій, зокрема зменшення втрат робочого часу у середньому на одного штатного працівника за досліджуваний період на 94,0 годин. Так найбільші втрати робочого часу були 2003 року – 222 години. Надалі цей показник щороку зменшувався і у 2008 році склав 36 годин, проте вже у 2009 році знову відбулось значне його зростання до рівня 112 годин, що негативно позначилося на інтелектуально-кадровій складовій суб'єктів господарювання.

До позитивних аспектів можна зарахувати також збільшення відпрацьованого робочого часу у розрахунку на одного штатного працівника. Так, хоча в 2009 році й відбулось незначне зменшення цього показника, проте за аналізований період часу він зріс на 46,0 годин [2].

Разом з тим спостерігаються й негативні тенденції в досліджуваній групі показників, використання яких може забезпечити посилення інтелектуально-кадрової безпеки вітчизняних підприємств роздрібної торгівлі. Відбулося незначне збільшення коефіцієнта плинності персоналу за 2001-2009 роки у 1,6 рази до 0,59 одиниць, а це на 0,05 одиниць більше, ніж у попередньому році. Також у 2009 році помітне зростання коефіцієнта загального руху робочої сили на 0,03 одиниці. Водночас коефіцієнт оборотності з

прийняття персоналу за 2001-2009 роки зріс на 0,24 одиниці, проте у 2009 році цей показник знизився на 0,02 одиниці. Ці тенденції є значною мірою несприятливими щодо посилення інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі Львівської області.

Наступна група показників інтелектуально-кадрової безпеки «продуктивність та ефективність праці» характеризується такими позитивними тенденціями, як зростання показників роздрібногo товарообороту на одного працівника та продуктивності праці. Так за аналізований період спостерігається щорічне збільшення продуктивності праці, зокрема у 2009 році порівняно з 2008 роком цей показник зріс на 0,06 млн. грн, та за 2009-2001 роки – на 0,33 млн. грн. Також помітне значне щорічне зростання роздрібногo товарообороту на одного працівника. У 2009 році цей показник склав 684,8 тис. грн, що на 599,30 тис. грн (у 8 разів) більше, ніж у 2001 році. Це свідчить про покращення ефективності використання найманої робочої сили (зростання продуктивності праці) підприємств за вказаний період.

Крім того, збільшуються валові капітальні інвестиції у розрахунку на одного працівника. Хоча у 2009 році й відбулось значне зменшення значення цього показника (на 17,62 тис. грн), проте за період 2001-2009 років валові капітальні інвестиції на одного працівника зросли на 9,95 тис. грн.. Але, незважаючи на високі темпи зростання валових капітальних інвестицій, їх обсяги у розрахунку на одного працівника залишаються все ще низькими і не дозволяють повною мірою оновлювати матеріально-технічну базу підприємств роздрібної торгівлі та покращувати їх фінансовий стан, що є вагомою перешкодою зміцнення інтелектуально-кадрової безпеки [4].

Спостерігаються й негативні тенденції, зокрема зменшення фінансового результату на одного штатного працівника. Так значення цього показника збільшувалося до 2005 року і становило 1,5 тис. грн, а до 2009 року цей показник став від'ємним і склав (-7,99) тис. грн. Також негативним є зниження частки операційних витрат на оплату праці (у 2001 році значення цього показника становило 31,5 %, а в 2009 році цей показник знизився до 3,9 %). Все це обмежує можливості розвитку підприємств та негативно позначається на їх інтелектуально-кадровій безпеці.

Показники групи оплати праці здебільшого характеризують лише позитивні тенденції. Зокрема помітне щорічне зростання фонду оплати праці на одне підприємство. Лише за останній рік цей показник зріс на 6,22 тис. грн і становив 113,93 тис. грн, а за весь аналізований період – на 97,96 тис. грн. Водночас зросла частка фонду додаткової заробітної плати. Так значення цього показника зменшувалося до 2003 року і становило 10,5 %, а до 2008 року цей показник зріс до 24,2%, але вже в 2009 році знову відбулось незначне зниження до рівня 23,4 %.

Незважаючи на щорічне зростання середньомісячної заробітної плати одного найманого працівника, її розмір все ще залишається низьким. Так за 2001-2009 роки розмір середньомісячної заробітної плати зріс більше, ніж у 6 разів, і становив 1176,48 грн на одного працівника. Така ж ситуація спостерігається й із середньою заробітною платою за одну годину. У 2009 році цей показник склав 7,80 грн, що на 6,66 грн

більше, ніж у 2001 році [3].

Спостерігаються й негативні тенденції, зокрема в контексті такої доміантної характеристики інтелектуально-кадрової безпеки торговельного підприємства, як фонд основної заробітної плати. Хоча в 2009 році й відбулось збільшення цього показника на 0,8 %, проте за аналізований період він знизився на 9,2 %. Негативним є також щорічне зниження частки інших заохочувальних та компенсаційних виплат. У 2001 році цей показник становив 5,7 %, що на 5,2 % менше від рівня 2009 року. Саме ці негативні тенденції спричиняють зростання руху робочої сили, відтік кадрів, потрапляння конфіденційної інформації до конкурентів, а відтак зменшення фінансового результату та конкурентоздатності підприємств роздрібної торгівлі.

За результатами аналізу останньої групи показників інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі у Львівській області можна виділити низку негативних тенденцій. Зокрема частка вимушено перебування в адміністративних відпустках за досліджуваний період зменшилась на 0,9 % від середньооблікової кількості штатних працівників, проте у 2009 році цей показник зріс на 1,3 % і становив 1,9 %. Також покращилося значення частки працівників, що вимушено працювали в режимі неповного робочого дня (тижня). Хоча в 2009 році й відбулось збільшення цього показника на 12,4 % від середньооблікової кількості штатних працівників, проте за період 2001-2009 років частка зменшилась на 9,3% і становила 21,2 %.

Водночас спостерігаються й негативні тенденції, зокрема щодо заборгованості з виплати заробітної плати, яка щорічно зростає. У 2009 році заборгованість з виплати заробітної плати на одного працівника становила 190 грн, що у більш ніж у 3 рази перевищує

показник 2001 року. Зменшилась частка операційних витрат у відрахування на соціальні заходи. За аналізований період цей показник зменшився на 7,9 %, а за останній рік – на 0,4 % і становив 1,3 %. При цьому за 2001-2009 роки на підприємствах роздрібної торгівлі Львівської області також зменшилась сума витрачених коштів на одного працівника на запровадження не передбачених законодавством пільг та виплат працівникам та членам їх сімей. Так, у 2009 році ця сума становила 4,29 грн, що на 26,55 грн менше, ніж у 2001 році, та на 2,12 грн. менше порівняно з 2008 роком [2].

Таким чином ці тенденції свідчать про недотримання вимог соціального захисту персоналу з боку керівництва суб'єктів підприємництва у роздрібній торгівлі, а відтак є причинами пониження рівня інтелектуально-кадрової безпеки.

Загалом варто зробити висновок, що рівень інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі Львівської області є невисоким. Про це свідчать дані аналізованих груп показників, які характеризують інтелектуально-кадрову безпеку. Попри зростання окремих кількісних показників, сила впливу негативних факторів на стан інтелектуально-кадрової безпеки суб'єктів підприємництва є значно вищою, що призводить до зниження загального її рівня.

Узагальнено макроекономічну оцінку стану інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі з використанням методичного інструменту SWOT-аналізу, що дозволяє ідентифікувати сильні та слабкі сторони, а також потенційні можливості та загрози в межах діяльності з управління інтелектуально-кадровою безпекою підприємства роздрібної торгівлі (рис. 1).

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Внутрішні середовище	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення роздрібного товарообороту у розрахунку на одного працівника; - покращення рівня оплати праці; - удосконалення матеріально-технічної бази; - підвищення рівня продуктивності праці; - зменшення втрат робочого часу у середньому на одного працівника; - збільшення фондоозброєності у розрахунку на одного працівника; - збільшення суми оборотних коштів у розрахунку на одного працівника; - раціональна структура розміщення персоналу. 	<ul style="list-style-type: none"> - низькі показники рентабельності; - зниження показника фінансового результату на одного працівника; - брак персоналу високого рівня кваліфікації; - недостатня інвестиційна підтримка діяльності; - зменшення чисельності персоналу; - недостатня конкурентоспроможність підприємства; - збільшення плинності персоналу та загального руху робочої сили; - збільшення заборгованості з виплати заробітної плати у розрахунку на одного працівника; - зменшення частки відрахувань на соціальні заходи; - зменшення надання соціальних гарантій.
Зовнішні середовище	<p>Можливості</p> <ul style="list-style-type: none"> - збільшення валових капітальних інвестицій у розрахунку на одного працівника; - встановлення стратегічних зв'язків з постачальниками; - розширення цільових ринкових сегментів при підвищенні купівельної спроможності покупців; - покращення доступу до зовнішніх ринків; - покращення ресурсного забезпечення; - збільшення рівня оплати праці; - підвищення кваліфікації персоналу. 	<p>Загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> - збільшення частки збиткових суб'єктів господарювання та суми збитків; - зниження купівельної спроможності населення; - посилення конкуренції; - часта зміна законодавства; - корупційні дії; - ускладнення дозвільної системи; - збільшення податкового тиску; - підвищення мінімальної заробітної плати та відрахувань на соціальні заходи; - зменшення кількості суб'єктів господарювання.

Рис. 1. SWOT-аналіз стану інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі Львівської області

Отже, проаналізувавши стан інтелектуально-кадрової безпеки суб'єктів господарської діяльності Львівської області у сфері роздрібної торгівлі до здобутків зарахуємо: збільшення роздрібного товарообороту на одного працівника; покращення рівня оплати праці; удосконалення матеріально-технічної бази; підвищення рівня продуктивності праці; зменшення втрат робочого часу у середньому на одного працівника; збільшення фондоозброєності у розрахунку на одного працівника; збільшення суми оборотних коштів у розрахунку на одного працівника; раціональна структура розміщення персоналу.

Проте суб'єктам підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі притаманні й слабкі сторони, що негативно впливають на стан їх інтелектуально-кадрової безпеки і стосуються низької рентабельності операційної діяльності; зниження показника фінансового результату на одного працівника; недостатньої кількості персоналу високого рівня кваліфікації; зменшення чисельності персоналу; недостатньої конкурентоспроможності підприємства; збільшення плинності персоналу та загального руху робочої сили; недостатня інвестиційна підтримка діяльності; збільшення заборгованості з виплати заробітної плати у розрахунку на одного працівника; зменшення частки відрахувань на соціальні заходи; зменшення надання соціальних гарантій.

Подальші дослідження в аналізованій сфері варто спрямовувати на детальне вивчення структурних складових інтелектуально-кадрової безпеки підприємств роздрібної торгівлі Львівської області, удосконалення методики їх оцінювання та пошук альтернативних шляхів їх покращення.

Список літератури

1. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Малі підприємства Львівщини [Електронний ресурс] : статистичний збірник. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/>
2. Державний комітет статистики України. Роздрібна торгівля України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Праця у Львівській області у 2009 році. [Електронний ресурс] : статистичний збірник. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/>
4. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Діяльність підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності [Електронний ресурс] : статистичний збірник. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/>
5. Ілляшенко, С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки [Текст] / С. Н. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С.12-19.
6. Ілляшенко, С. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства [Текст] / С. Ілляшенко // Економіка України. – 2008. - №11. – С. 16 – 26.
7. Іляш, О. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини [Текст] : навч. посіб./ О. І. Іляш, С. С. Гринкевич. - К.: Знання, 2010.-476 с.
8. Костенко Г. Д. Економічний аналіз і діагностика сучасного підприємства [Текст] / Г. Д. Костенко – К.: ЦНЛ, 2005. – 213 с.
9. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства [Текст] / Д. Ковальов, І. Плетникова // Економіка України. — 2001. — № 4. — С. 35-40.

10. Лесечко М. Методичні підходи до оцінки соціального капіталу [Текст] / М. І. Лесечко, А. С. Чемерис, О. К. Сидорчук // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 1(25). – С. 34 – 43.

11. Мойсеєнко І. П. Управління інтелектуальним потенціалом [Текст] : монографія / І. П. Мойсеєнко. - Львів: Аверс, 2007. – 304 с.

РЕЗЮМЕ

Мандрик Оксана

Состояние интеллектуально-кадровой безопасности предприятий розничной торговли Львовской области

Исследовано состояние структурно-функциональных составляющих интеллектуально-кадровой безопасности субъектов хозяйственной деятельности Львовской области в сфере розничной торговли; проведен факторный анализ влияния внешней и внутренней среды на состояние интеллектуально-кадровой безопасности предприятий розничной торговли, определены сильные и слабые стороны, возможности и угрозы предприятий розничной торговли Львовской области в сфере обеспечения интеллектуального и кадрового составляющих экономической безопасности.

RESUME

Mandryk Oksana

State of intellectual and personnel security at the enterprises of retail trade in Lviv region

The state of structural and functional components of the intellectual and personnel security of business entities in Lviv region in the retail trade are considered in the article. There has been conducted a factor analysis of influence of internal and external environment on the state of intellectual and personnel security retailers. Strengths, weaknesses, opportunities and threats to businesses retail in Lviv region in the field of intellectual and human resource components of economic security have been identified.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2012 р.